

JOSEP ESTALELLA: L'ÀNIMA DE L'INSTITUT ESCOLA DEL PARC

CLAUDI ALSINA I CATALÀ

www.claudialsina.com

L'Institut Escola del Parc (1932-1938) amb sols sis anys de funcionament va esdevenir, i encara ho és, una institució referent en la formació de secundària a Catalunya. Com intentarem fer veure, en l'èxit hi varen confluïr factors positius molt diversos però el fet essencial va ser que el seu director fou el Dr. Josep Estalella i Graells (Vilafranca P. 1879 -Barcelona 1938), l'autèntica ànima de l'Institut Escola.

La renovació pedagògica a Catalunya a nivell de l'escola primària

La idea de la renovació pedagògica a les escoles de primària va viure a Catalunya un gran impuls a finals del segle XIX i principis del XX, gràcies a la providencial acció de grans mestres com Pau Vila, Joan Palau i Vera, Jeroni Estrany, Artur Martorell, Maria Codina, Alexandre Galí, Francesc Flos i Calcat, Rosa Sensat, Pere Vergés, Fèlix Martí i Alpera, la gent dels parvularis Montessori, etc. Les Escoles d'Estiu de Mestres i l'Escola Normal de la Generalitat donaren impuls a canvis positius en el magisteri català.

D'aquest fet podem concloure que diversos models innovadors estaven consolidats a les escoles de primària. Realitats com l'Escola del Bosch o l'Escola del Mar eren certament inspiradores.

Era obvi que calia estendre la innovació a nivell de secundària a partir dels 11 anys, fins aleshores desatès.

El krausisme i l'Instituto- Escuela de Madrid

L'anomenat *krausisme* va ser una innovadora línia pedagògica creada per R. K. C. F. Krause (1781-1832) que influencià a certs països europeus i en particular a certs estaments espanyols. Cal citar en primer lloc la **Institución Libre de Enseñanza** (1876-1936) amb l'empremta de Julián Sanz del Río i Francisco Giner de los Rios. En 1907 es creà la ben coneguda **Junta para la Ampliación de Estudios** que entre moltes encertades iniciatives va fer possible l' **Instituto-Escuela** de Madrid el 1918, la Residencia de Estudiantes i

un formidable programa de beques per anar a l'estranger. El 19% d'aquestes beques foren de caire pedagògic, per visitar escoles o assistir a congressos, i el Dr Estalella en va tindre una per anar al sud de França i nord d'Itàlia, just abans (1919) d'esdevenir professor (1919-1921) a **Instituto-Escuela** de Madrid, on també fou director un breu període.

L'impuls clau de la Generalitat de Catalunya a l'Institut Escola del Parc

El govern del president Macià va crear el *Consell de Cultura* i en el seu si funcionà una Ponència d'Ensenyament Secundari amb membres distingits com Joaquim Xirau, Pompeu Fabra, Joaquim Balcells, Jesús Bellido i en Josep Estalella, amb contribucions clau de Manuel Ainaud i impuls polític del conseller Ventura Gassol i Rovira (1893-1970).

A nivell de primària la Generalitat va seguir l'impuls ja existent creant el Patronat Escolar i Grups Escolar incorporaren mestres excel·lents com Rosa Sensat, Fèlix Martí i Alpera, Josep Barceló i Matas, Anna Rubiés, Josep Jou i Olió, Maria Dolors Batlle, Llorenç Cabós, Ramon Torroja i Valls o Àngels Garriga i Martín.

A nivell de secundària es decidí crear Institut Escoles dels quals el del Parc de la Ciutadella fou la joia de la corona. Tot es va inspirar en el model de l' Instituto-Escuela de Madrid, però ben revisat i adaptat per tal de fer una formació cultural catalana de qualitat en llengua catalana. I la decisió cabdal fou anomenar Joep Estalella com a director, aprofitant, al marge de les seves idees pedagògiques, l'experiència adquirida a Madrid. El projecte fou tan brillant que la classe política i cultural de Catalunya hi confiaren l'educació del seu fills i filles, però el projecte s'obrí a tothom de la ciutat, a les famílies especialment motivades per aquest projecte públic català. En el cas de matemàtiques dos alumnes de l'Institut Escola foren després destacats professors: Joan Casulleras (1920-1996) i Josep Teixidor (1920-1989).

El professorat de l'Institut Escola del Parc

Designat Josep Estalella director aquest va tindre mans lliures per incorporar al projecte professorat amb reconegut prestigi innovador. Trobem dins el claustre del centre: Lluís Solé i Sabarís, Jordi Maragall i Noble, Ramon Aramon i Serra, Enric Bagué i Garriga, Jaume Vicens i Vives, Carme

Serrallonga i Calafell, Guillem Díaz-Plaja, Jordi Dou Mas de Xexàs (matemàtiques) i Angeleta Ferrer de ciències naturals que esdevingué la mà dreta del director. Més endavant s'incorporà en matemàtiques Pere Puig i Adam, que seria uns pocs mesos director en morir Estalella.

Estalella tenia clara la idea de comptar amb els millors, amb dedicació exclusiva al centre, confegint en paral·lel als alumnes un diari de classe, convivint amb els alumnes en jocs, festes escolars, visites, excursions, colònies, etc. Es creà la figura del professor de guàrdia i els tutors de classe. I s'aconseguí una actuació coral del professorat seguint els principis que Estalella implantà.

Quatre màximes de Josep Estalella i un breu discurs

Home de fortes conviccions Estalella deixà quatre màximes que encara avui son citades:

- “ *m’he proposat de fer homes bons; si a més els faig forts millor; i si al capdavall em surten savis, millor encara* ” ;
- “aquí els alumnes no venen a estudiar i de tant en tant juguen, sinó que aquí venen a passar-s’ho bé i a jugar, i de tant en tant estudien”;
- “no calen plans, programes ni mètodes, sinó mestres, mestres i mestres”;
- “ensenyar és l’art d’aguantar-se”.

Però també hi han un breu discurs, no tan conegut, que encara representa avui la defensa més clara de l’ús del material i de l’entorn immediat per aprendre. El va fer a Tarragona davant d’un pare que dubtava de que estudiar física al seu poble fos possible si no hi havien laboratoris:

“Però com? ¿és que en el seu poble no hi han politges en els pous, els paletes no tenen plomades, i els fusters no tenen nivells ni cargols, ni tenen malls els ferrers, ni rodes els carros, ni termòmetre els metges, ni tampoc hi ha campanes a l’església, ni timbres ni llum elèctrica, ni motors elèctrics, ni màquines de vapor, ni salts d’aigua, ni cap piano ni tambor o algun instrument de música...”

Principis de l'Institut Escola

A nivell de funcionament tot el que va fer va permetre que el centre fos molt innovador. Val la pena remarcar temàticament alguns dels principis:

I. A nivell organitzatiu

Hi havia coeducació en grups –classe de màxim 30 alumnes, grups que eren batejats amb noms de llocs catalans. Els horaris es revisaren ponderant adequadament treball i esbarjo. A les classes hi havia materials i taules de treball per a treballar en grup, cooperativament. Sovint es feien activitats al Parc de la Ciutadella o durant visites a museus o a la ciutat, i a les colònies. Al centre hi havia espais per a fer esport, tallers de música, tallers per fer activitats de belles arts, manualitats o d'oficis (impremta, enquadernació, fusteria...).

II. A nivell formatiu:

El gran objectiu era facilitar la formació integral de la persona i els seus valors cívics, morals, solidaris,...

Les matèries s'ensenyaven cíclicament, repassant el ja fet però cada cop amb més nivell, amb classes actives sense llibres de text, amb apunts, àlbums, etc. suprimint els processos de memorització però treballant l'observació directa. S'eliminaren els exàmens tradicionals i les notes foren substituïdes per informes qualitius.

Els meus pares i l'Institut Escola

Els meus pares, Claudi Alsina Marcet (1921 – 1957) i Maria Català Tarruell (1919 – 1998), foren alumnes de l'Institut Escola però amb una gran diferència entre els dos. El meu avi patern va treure immediatament al meu pare de l'institut en saber que tindria que fer ballet i considerar que aquesta activitat no era pròpia de nois. En canvi la meua mare hi va anar fins acabar el batxillerat i conservà sempre més un gran record del centre i del seu director. Sempre em va parlar, amb profunda admiració, d'Estalella i de Pere Puig Adam. El Josep Estalella coneixia a tots els alumnes, els saludava pel seu nom i cognom, hi parlava, s'interessava pel seu pensament i observava el que feien.

Encara guardo una nota manuscrita del Dr. Estalella dirigida al meu avi matern dient ."...la Maria va molt bé però parla massa amb la Graells". És una anècdota però que reflexa molt bé la personalitat insubstituïble del director. En ple agost de 1933 el Dr. Estalella té l'amabilitat d'escriure una breu carta a la meva mare (de 14 anys) que per les circumstàncies del moment no havia pogut anar de vacances. La carta encara la guardem:

Benvolguda amiga Maria Català: ¿Com no vas dir-m'ho, quan vas venir al I.E., que hi havia una lletra pel camí? Avui l'he rebuda amb molta alegria, perquè veig que te'n recordes i estimes força aquesta casa que ara, sense vosaltres, te silencis de casa morta. Durant el curs volia que no cridéssiu tant, i aquestes hores es troba a faltar que no cridéssiu més. Sento que sigueu tantes les que no haveu sortit de Barcelona : l'any passat vaig aconseguir que tots els nostres alumnes anéssiu a passar, al menys, una quinzena a fora. Però aquest any m'ho veig impossible. No refuso encara aconseguir-ho, potser parcialment, i si és el cas ja us diré alguna cosa. Em sembla que avui quedarà enllestit el Butlletí nº15.

Saluda als teus pares i rep els més afectuosos records del teu bon amic,

J. Estalella.

A tall de conclusió

A tots ens hauria agradat ser deixebles del Dr. Estalella i haver assistit a l'Institut Escola del Parc. És admirable com la Generalitat va forjar aquesta iniciativa que en tan sols sis anys va marcar a unes generacions d'alumnes catalans que encara avui mantenen una associació d'alumnes i que han influït en nombroses realitats pedagògiques de Catalunya.

Quan avui es parla de renovació pedagògica i d'innovacions podríem recomanar, sense risc d'equivocar-nos, el següent:

<<recuperem el que va fer Josep Estalella i endavant>>.

¡Gràcies Josep Estalella pel seu llegat!

Referències

Josep Callís, "Les experiències de *Ciència Recreativa*, del Dr. Josep Estalella, i l'aprenentatge matemàtic", *SCIENTIA gerundensis*, 28 (2007) 89-103.

Maria Cardús i Almeda, "Josep Estalella i l'Institut-Escola. De la ciència a la pedagogia" (Barcelona, Ajuntament de Vilafranca del Penedès, 1980).

Salvador Domènech i Domènech, "L'Institut-Escola de la Generalitat i el doctor Josep Estalella" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998).

Salvador Domènech i Domènech, L'Institut-Escola de la Generalitat i el doctor Josep Estalella, *Fòrum. Fundació Caixa de Sabadell* (1999) 29-38.

Salvador Domènech i Domènech, Josep Estalella i Graells: la renovació de l'ensenyament secundari, *Escola Catalana núm. 363, octubre del 1999*. 30-31.

Salvador Domènech i Domènech, "Els alumnes de la Generalitat" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009).